ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ANTONIO LA PERGOLA
της 6ης Φεβρουαρίου 1997 *

I — Εισαγωγή

1. Στην παρούσα υπόθεση το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί ως προς το αν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών αποτελεί, στο σύνολό της, αναπόσπαστο τμήμα του κοινοτικού δικαίου και, κατά συνέπεια, αν το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει όλες τις διατάξεις αυτής της Συμβάσεως στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ.

II — Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως

2. Το αντικείμενο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου είναι η αποκατάσταση της ζημίας που ο Kremzow προβάλλει ότι υπέστη λόγω της παράνομης, κατά την άποψή του, κρατήσεως, που του επέβαλαν οι αυστριακές αρχές, μολονότι η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, της 21ης Σεπτεμβρίου 1993, διαπίστωσε την εις βάρος του παραβίαση του δικαιώματος υπερασπίσεως που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με την παράγραφο 3, στοιχείο γ', της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (στο εξής: Σύμβαση). Κατά την προαναφερθείσα απόφαση, η Αυστριακή Δημοκρατία διέπραξε την παραβίαση αυτή, επειδή δεν έδωσε τη δυνατότητα στον Kremzow, κατηγορούμενο για ανθρωποκτονία και καταδικασθέντα πρωτοδίκως, να υπερασπισθεί ο ίδιος τον εαυτό του στην κατ' έφεση δίκη.

3. Ο αιτών υποστηρίζει ότι δικαιούται αποζημιώσεως δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 5, της Συμβάσεως, λόγω της παράνομης στερήσεως της ελευθερίας του. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει σχετικώς ότι στις 3 Απριλίου 1995, το Oberster Gerichtshof απέρριψε την αίτηση μειώσεως της ποινής που υπέβαλε ο Kremzow κατόπιν της αποφάσεως του Δικαστηρίου του Στρασβούργου.

Κατά συνέπεια, στο παρόν στάδιο της εκκρεμούσας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαφοράς πρέπει να καθοριστούν οι επιπτώσεις των κανόνων της Συμβάσεως επί των αυστριακών δικονομικών και διοικητικών κανόνων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η εξέταση αυτή επιβάλλεται προκειμένου να διαπιστωθεί αν πράγματι ο ενάγων δικαιούται αποζημιώσεως.

4. Προς επίλυση αυτού του ζητήματος το Oberster Gerichtshof έκρινε ότι επιβάλλεται

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αποτελούν όλες οι διατάξεις, ή τουλάχιστον οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΑΔ) — κυρίως δε οι κρίσιμες για την εκκρεμούσα ενώπιον του Oberster Gerichtshof δίκη διατάξεις των άρθρων 5, 6 και 53 της ΕΣΑΔ — αναπόσπαστο μέρος του κοινοτικού δικαίου (άρθρο 164 της Συνθήκης ΕΟΚ), ώστε να αποφαίνεται το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατά το άρθρο 177, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, επί της ερμηνείας τους, με την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα 1 — τουλάχιστον αναφορικά με τα άρθρα 5 και 6 της ΕΣΑΔ — υποβάλλονται στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τα ακόλουθα πρόσθετα ερωτήματα προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

α) Δεσμεύονται τα εθνικά δικαστήρια από αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (στο εξής: ΕΔΑΔ) με τις οποίες διαπιστώνονται παραβιάσεις της ΕΣΑΔ, τουλάχιστον υπό την έννοια ότι δεν τους επιτρέπεται να υποστηρίξουν την άποψη ότι η συμπεριφορά κρατικού οργάνου, η οποία αποτέλεσε το αντικείμενο της αποφάσεως του ΕΔΑΔ, είναι σύμφωνη με τη Σύμβαση;

β) Αποκλείεται η αγωγή αποζημιώσεως, βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 5, της ΕΣΑΔ, στην περίπτωση που η ζημία προκλήθηκε από απόφαση του Oberster Gerichtshof;

γ) Συνιστά ex tunc παραβίαση της Συμβάσεως η κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο α', της ΕΣΑΔ κράτηση, σε περίπτωση που το ΕΔΑΔ διαπιστώσει ότι το εν λόγω δικαστήριο παραβίασε τα εχέγγυα που πρέπει να παρέχει μια ποινική δίκη κατά το άρθρο 6 της ΕΣΑΔ;

δ) Μπορεί να γίνει δεκτή η άποψη του εναγόμενου δημόσιου φορέα της κύριας δίκης ότι θα είχε επιβληθεί η ίδια ποινή ακόμα και αν δεν είχε διαπιστωθεί από το ΕΔΑΔ, παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΑΔ, μολονότι η αυστριακή ποινική δικονομία δεν προβλέπει — ως έχει σήμερα — σε τέτοιες περιπτώσεις τη δυνατότητα επαναλήψεως της διαδικασίας ή άλλη δυνατότητα εκ νέου διεξαγωγής της προς θεραπεία της διαδικαστικής πλημμέλειας;

ε) Βαρύνεται ο ενάγων με την απόδειξη της υπάρξεως αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παραβάσεως

του άρθρου 6 της ΕΣΑΔ και της στερήσεως της ελευθερίας ή το βάρος τούτο φέρει ο εναγόμενος δημόσιος;»

III — Ανάλυση της υποθέσεως

α) *Το παραδεκτό των παρατηρήσεων του παρεμβαίνοντος*

5. Ο παρεμβαίνων στην κύρια δίκη Weh διατύπωσε γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις προσωπικώς, χωρίς δηλαδή να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο, στο πλαίσιο της ενώπιον του Δικαστηρίου προδικαστικής διαδικασίας. Από τη διάταξη παραπομπής προκύπτει, εξάλλου, ότι ο Weh, ο οποίος ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου, παρέστη και υποστήριξε τις απόψεις του ο ίδιος, υπό την ιδιότητα του παρεμβαίνοντος, στο πλαίσιο της εκκρεμούσας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου διαδικασίας.

Το Δικαστήριο πολύ πρόσφατα αποφάνθηκε ότι «από τη διατύπωση του άρθρου 17, τρίτο εδάφιο, του Οργανισμού, και ειδικότερα από τη χρήση του όρου "εκπροσωπούνται", προκύπτει ότι ο "διάδικος", κατά την έννοια της διάταξης αυτής, ανεξαρτήτως της ιδιότητάς του, δεν δικαιούται να προσφύγει ο ίδιος ενώπιον του Δικαστηρίου, αλλά πρέπει να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες τρίτου προσώπου, το οποίο έχει δικαίωμα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους ή κράτους που έχει συνάψει τη Συμφωνία για τον ΕΟΧ. Άλλες διατάξεις του Οργανισμού και του Κανονισμού Διαδικασίας (βλ. άρθρα 19, πρώτο εδάφιο, και 29 του Οργανισμού, καθώς και τα άρθρα 37, παράγραφος 1, 38, παράγραφος 3, και 58 του Κανονισμού Διαδικασίας) επιβεβαιώνουν ότι ο διάδικος και ο εκπρόσωπός του δεν μπορούν να είναι ένα και το αυτό πρόσωπο. Επιπλέον, όπως επισήμανε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα διάταξη Vaupel κατά Δικαστηρίου [1], σκέψη 8, ο Οργανισμός ή ο Κανονισμός Διαδικασίας του Δικαστηρίου δεν προβλέπουν καμιά παρέκκλιση ή εξαίρεση από τον κανόνα αυτό» [2].

Ωστόσο, η λύση που υιοθετήθηκε στην υπόθεση Lopes κατά Δικαστηρίου δεν νομίζω ότι μπορεί εξ ολοκλήρου να εφαρμοστεί και στην παρούσα υπόθεση. Πράγματι, λόγω της ιδιομορφίας της υποθέσεως Lopes κατά Δικαστηρίου θεωρώ ότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο στην υπόθεση εκείνη περιορίζεται σε ένα στενότερο πλαίσιο. Από δικονομικής απόψεως, πράγματι, η θέση του Weh είναι διαφορετική από εκείνη που εξετάστηκε στην προαναφερθείσα διάταξη. Θεωρώ συγκεκριμένα ότι οι εμπλεκόμενοι σε μια προδικαστική υπόθεση πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να αντιμετωπίζονται από δικονομικής απόψεως κατά τρόπο διαφορετικό από εκείνον με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι διάδικοι στις άλλες υποθέσεις επί των οποίων καλείται να αποφανθεί το Δικαστήριο.

Σε προηγούμενες περιπτώσεις, εξάλλου, το Δικαστήριο έκρινε ότι θα έπρεπε να ακολουθήσει την αρχή της αναγνωρίσεως της

1 — Διάταξη της 15ης Μαρτίου 1984, 131/83 (που δεν έχει δημοσιευθεί στη Συλλογή).

2 — Διάταξη της 5ης Δεκεμβρίου 1996, C-174/96 P, Lopes κατά Δικαστηρίου (Συλλογή 1996, σ. I-6401).

δικονομικής θέσεως των εμπλεκομένων στην κύρια δίκη: πρόκειται για την αρχή που διατυπώνεται στο άρθρο 104, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας. Για παράδειγμα, έχει ερμηνεύσει τον κανόνα αυτόν υπό την έννοια ότι διάδικος της κύριας δίκης μπορεί προσωπικώς να παραστεί και να διατυπώσει γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις, χωρίς να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο, αν η εθνική δικονομία του παρέχει τη δυνατότητα αυτή [3].

Νομίζω ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 104 του Κανονισμού Διαδικασίας παρέκκλιση επιτρέπει να θεωρηθούν και στην παρούσα υπόθεση παραδεκτές οι παρατηρήσεις που διατύπωσε ενώπιον του Δικαστηρίου ο Weh, έστω και αν οι παρατηρήσεις αυτές αναπτύχθηκαν χωρίς την επικουρία και την εκπροσώπηση διορισμένου προς τούτο δικηγόρου. Το συμπέρασμα αυτό στηρίζεται, στην παρούσα υπόθεση, στο γεγονός ότι στο πλαίσιο της κύριας δίκης ο παρεμβαίνων έχει τη δυνατότητα να υπερασπίζεται ο ίδιος τις απόψεις του.

β) *Επί της ουσίας*

6. Στο πρώτο ερώτημα του Oberster Gerichtshof η νομολογία του Δικαστηρίου έχει ήδη δώσει απάντηση βεβαία και μη επιδεχόμενη αμφισβήτηση. Μένει να αναφερθώ στη νομολογία αυτή έστω και συνοπτικώς.

Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως υπογραμμίσει [4] ότι «κατά πάγια νομολογία τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του δικαίου, για την τήρηση του οποίου μεριμνά το Δικαστήριο. Αυτό εμπνέεται, προς τούτο, από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, καθώς και από τις ενδείξεις τις οποίες παρέχουν οι διεθνείς πράξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου για τις οποίες έχουν συνεργαστεί ή στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη (βλ. ιδίως απόφαση της 14ης Μαΐου 1974, υπόθεση 4/73, Nold, Συλλογή τόμος 1974, σ. 277, σκέψη 13). Εξέχουσα θέση κατέχει, σ' αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. ιδίως απόφαση της 15ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 222/84, Johnston, Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψη 18). Εξ αυτού έπεται ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση της 13ης Ιουλίου 1989 στην υπόθεση 5/88, Wachauf (Συλλογή 1989, σ. 2609, σκέψη 19), δεν μπορούν να γίνουν δεκτά στην Κοινότητα μέτρα μη συνάδοντα προς τον σεβασμό των ως άνω αναγνωριζομένων και κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του ανθρώπου» [5].

Η διατύπωση αυτής της αρχής προσδίδει, συνεπώς, στο κοινοτικό Δικαστήριο τον ρόλο του ερμηνευτή της Συμβάσεως. Ωστόσο, όπως επανειλημμένα είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει το Δικαστήριο [6], η ερμηνευτική αυτή αποστολή είναι νοητή

3 — Αποφάσεις της 26ης Νοεμβρίου 1975, 39/75, Coenen κ.λπ. (Συλλογή τόμος 1975, σ. 485), και 5ης Ιουλίου 1984, 238/83, Meade (Συλλογή 1984, σ. 2631).

4 — Απόφαση του Δικαστηρίου, της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, ERT (Συλλογή 1991, σ. I-2925), και απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1991, C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland (Συλλογή 1991, σ. I-4685).

5 — Προαναφερθείσα απόφαση ERT.

6 — Αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1985, 60/84 και 61/84, Cinéthèque κ.λπ. (Συλλογή 1985, σ. 2605)· της 30ής Σεπτεμβρίου 1987, 12/86, Demirel (Συλλογή 1987, σ. 3719)· ERT, προαναφερθείσα, και της 13ης Ιουνίου 1996, C-144/95, Maurin (Συλλογή 1996, σ. I-2909).

και μπορεί να ασκηθεί μόνο καθόσον αφορά τους κανόνες που έχουν κάποια συνάφεια με το κοινοτικό δίκαιο, του οποίου υπέρτατος ερμηνευτής είναι το Δικαστήριο, δυνάμει της Συνθήκης.

Η προσβολή των δικαιωμάτων υπερασπίσεως που διαπίστωσε το Δικαστήριο του Στρασβούργου και το προβαλλόμενο δικαίωμα αποκαταστάσεως της ζημίας αφορούν, στην προκειμένη περίπτωση, μια ένδικη διαδικασία ποινικής φύσεως η οποία δεν παρουσιάζει κανένα σημείο επαφής με το κοινοτικό δίκαιο. Πράγματι, η συγκεκριμένη διαδικασία στηρίζεται στη διαπίστωση ενός εγκλήματος, παράβαση που προβλέπει η αυστριακή έννομη τάξη προς κολασμό πράξεων που δεν έχουν καμία σχέση με τους κοινοτικούς κανόνες, ή ακόμα με εθνικούς κανόνες, που παρουσιάζουν κάποιο σύνδεσμο με το κοινοτικό δίκαιο. Για τον λόγο αυτό το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, κατά την άποψή μου, να εξετάσει τα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

7. Ο ενάγων της κύριας δίκης διατυπώνει σχετικώς ένα επιχείρημα, το οποίο είναι εντελώς ατελέσφορο κατά την άποψή μου, υποστηρίζοντας ότι η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας συνιστά σοβαρό εμπόδιο στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που παρέχει στους πολίτες της Κοινότητας η έννομη τάξη της Ενώσεως. Βάσει αυτού του συλλογισμού ο ενάγων της κύριας δίκης υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο πρέπει να θεωρήσει εαυτό αρμόδιο να εξετάσει την υπόθεση και, κατά συνέπεια, να αποφανθεί επί της ερμηνείας της Συμβάσεως. Το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό, διότι συγχέει την ποινική κύρωση, την επιβαλλόμενη βάσει της εθνικής εννόμου τάξεως στον δράστη του συγκεκριμένου εγκλήματος, με την ίδια την έννοια της παραβάσεως, η οποία δεν παρουσιάζει κανένα σημείο συνδέσεως με το κοινοτικό δίκαιο, όπως ήδη ανέφερα. Εξάλλου, αν η ορθότητα αυτού του συλλογισμού γίνει δεκτή, τότε όλες οι κυρώσεις οι επιβαλλόμενες βάσει της εθνικής εννόμου τάξεως ενός κράτους μέλους και οι συνιστάμενες σε στέρηση της ελευθερίας θα υπεισέρχονταν αυτομάτως στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, ως στερούσες από τον κατηγορούμενο και καταδικασθέντα την ελευθερία του και περιορίζοντας, εν πάση περιπτώσει, την άσκηση δικαιωμάτων και ελευθεριών παρεχομένων από το κοινοτικό δίκαιο.

Δεν αντιλαμβάνομαι ποιο θα μπορούσε να είναι το έρεισμα μιας τέτοιας απόψεως. Η κοινοτική έννομη τάξη δεν είναι πανταχού παρούσα και, κατά κανόνα [7], δεν εμπλέκεται στις ποινικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Εξάλλου, αν η άποψη του ενάγοντος της κύριας δίκης γινόταν δεκτή, πριν ακόμα θεωρηθούν ως αντικείμενες προς την άσκηση των παρεχομένων από το κοινοτικό δίκαιο ελευθεριών, οι ποινικές κυρώσεις οι συνιστάμενες σε στέρηση της ελευθερίας, θα αποτελούσαν, εν πάση περιπτώσει, στέρηση θεμελιωδών ελευθεριών παρεχομένων από τα συντάγματα των κρατών μελών. Ωστόσο, οι κυρώσεις αυτές συμβιβάζονται με τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα θεμελιώδη δικαιώματα καθόσον συμβάλλουν, προς το γενικό συμφέρον, στην προστασία των αξιών εκείνων τις οποίες προσβάλλουν οι ποινικές παραβάσεις.

7 — Απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 1981, 203/80, Casati (Συλλογή 1981, σ. 2595).

IV — Πρόταση

8. Βάσει των ανωτέρω σκέψεων προτείνω, κατά συνέπεια, να δοθεί στο ερώτημα του Oberster Gerichtshof η ακόλουθη απάντηση:

«Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει τη συμφωνία διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας κράτους μέλους με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, όταν οι διατάξεις αυτές εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.»